

fontana, e aportats-me de la aygua de una font que atrobarets al cap de aquesta via; la un cavaler --- fe desobedient al bisbe, e no volc anar per aquella via, anans anà per una altre via, hon atrobà una font qui era *entuxegada*: lo cavalier aportà al bisbe de aquella aygua, la qual lo bisbe bcc, e morí per lo *túxec* que era en aquella aygua», *Merav.* (Ag. VIII, § 28, Ag. II, 108.2f.); «acustumar --- a oír vanitats --- és verí e *túxech* en l'enteniment», *Do. Pu.* (ed. Gili, p. 251, 252; *NCl.* IV, 49, 3 vegades).

El diccionari Aguiló en dóna altres tres testimonis dels segles XIV-XV; i un de la variant mig-sàvia *tòxec*, en Felip de Malla. En altres llengües romàniques només es troben formes semi-populars: fr. ant. *toscique* en *Guillaume d'Angleterre*, S. XII (*Rom.* LXV, 181), 15 *cast. tósigo* [1254], i l'it. *tossico* [fi S. XIII, *tosco*, Dante]. A l'Alguer se cita *tòşek* (*BDC* x, 139).

DERIV.: *Entuixegar* ant. 'emmetzinar' [Llull, supra]; 'empitjorar, agreujar-se (una malaltia)': «aquell dia cavalcà, e venc-se'n a Vilafranca de Penedès, e con fo llà, lo mal li fo *entuxegat*, axí que hac de la febra assats», Muntaner [fets de 1288, § 143, Casac. IV, 69.25]. «La serp --- venc a la filla del rey --- e mordé-la en la mà --- Lo rey fo molt irat de la malaltia e sa filla, qui sa mà havia inflada e *entuxagada*», Llull (*Merav.*, *NCl.* II, 118); «qui ab ballesta --- trey --- pus que-l n'aja ferit, que sia roçegat en guisa que muyra» Tort. 1341 (*BABL* XI, 417); «aquella enganosa serpent --- veent la mia follia --- m'ha tot environat e *entui-xegat*».

D'aquí s'extragué també una variant de derivació retrògrada (segons el model de *doblar/doblegar*, *escórrer/escorregar*, *tossir/tossegar*, *llampar/llampegar*, *gemir/gemegar* etc.): *entuxar* (potser també ajudant-hi *toix*, vegeu *TOISC*): «volc que-l periollassen --- e lo mal tota hora li *entui-xava*, enaxí que la novella n'annà per tota la terra», «l'endemà lo mal li *entui-xà* --- e tot aquell dia ell sofferí molt d'afany» id. (IV, 70.13, 73.9; «lo mal li *entui-xà*», 58.8). D'altra banda també es troba antigament *tuixegar*, p. ex. en Felip de Malla (*DAG.*). De *entui-xar* es degué extreure un mot rar *toxa* (*Tresbens*, *AlcM.*).

D'aquí, probablement, partí un derivat regressiu analògic, *tuixos*, 'Peucedanum oreoselinum', umbel·lífera muntanyenca anàloga a la julivertassa i la cicuta: no em consta com a tòxica ni que no ho sigui gens, però basta la semblança amb la cicuta, tan verinosa, i amb el julivert que ho és per als animals, perquè el poble li donés aquest nom; *tuixos* pot ser extret d'*entui-xar* o producte fonètic de **túixocs* < *túixecs*.

DERIV. SAVIS: *Toxicitat* [*DOrt.*]. *Toxicosi*. *Toxina* [*DOrt.*]. *Intoxicar* [*DOrt.*]; *intoxicació* [*DOrt.*]; *Fontserè*, *CiFiNat.*, p. 108]. *Intoxicant*.

CPT.: *Toxicogènic*. *Toxicologia*, -lògic, *toxicòleg* [1868, *SLitCosta*, tots tres].

Toxina, V. tòxic *Trabalçar*, *Isar*, V. *trabalsar* *Trabiguera*, V. *trobiguera* *Trabalera*, *trabó*, V. *travar* *Trabínada*, V. *tribèna* *Traboli*, V. *tèrbol* (TORBAR) *Trabuc*, V. *trabucar* i *trobiguera* *T:abucada*, *trabuca-*

dor, *trabucaire*, V. *trabucar*

TRABUCAR, derivat de *BUC* 'cavitat interna' (de diversos objectes, especialment arbres, edificacions, naus, i fins del cos), amb el prefix *tra* (variant de *tras-*) per significar trasbalsar o caggirar un cos: com ja s'ha explicat en el vol. II, 314b3-20. Aquí hi afegirem més dades i algunes indicacions. □ 1.ª *doc.*: S. XIII (allí).

Els dos passatges següents tenen l'especial interès de mostrar-nos en quina forma es derivava de *trabucar* el *trabuc* (referit llavors a una gran màquina de setge i atac de ciutat, després dita també *trabuquet*): en aquests termes bèl·lics *trabucar* pròpiament era *trabucar pedres* 'disparar pedres trabucant-les —caggirant les pedres' i passà a *trabucar la fortalesa* en el sentit de bombardejar-la amb pedres mitjançant un trabuc: «cascun d'ells tenia llur setge, e cascuns havien *trabucs* ab què *trabucaven* los locs que assetjats tenien», Muntaner (§ 229, Casac. VI, 78.25).

En un altre text històric d'aquell temps, de gran interès bèl·lic i internacional: «se poria posar sobre Vera, e si à 2 o 3 *trabucs*, pot-la *trabucar*, e segurament, ab Déu, que l'aurà en breus dies» a. 1329 (*BABL* IV, 163), del pla de campanya cristiana a iniciativa catalana per a la conquesta de Vera i Almeria, que no pogué anar gaire endavant, per l'oposició dels grans senyors castellans (que, en cas de conquesta, temien, avars, perdre els tributs que els pagaven els moros).

'Entrebancar-se, anar de cagpirells': «guarda que tos mots no sien nescis, ans sien de gran seny e de gran pes, mas no pas de trop gran pes qui-ls fassa *trebucar*» en la versió catalana de Brunetto Latini (*Libre dels Ensenyaments de Brunet Latí*, c. 1300 o S. XIV, *BABL* I, 320). «Lo diable --- N. Sr. --- *trebucà*-l del siti hon él l'avia més, e si-l féu devalar en la mayso tenebrosa» (trad. fr. *le trebuch*), «te farà tant foraviar e e-t *trabucarà* de pecat en pecat» (trad. fr. *forvoier de pechié en pechié*), Reixac (*Q.*, 83.14, 107.21).

En la seva vida posterior el mot apareix adés com a transitiu, adés tornat intr.: «<h>y entrà tanta aygua que *trabucà* dues alfàvies d'oli» a. 1605 (*InuLC* IV, 65); la tramuntanada *trabuca* un gran *MODOLÓ* de blat o d'herba, a. 1609, en el *Dietari* de Jer. Puja-des (II, f° 132); per tant pot també sortir el part. passiu *trabucat*, ja fi S. XIV: «los martells e los picons e los parpals, los quals los alts murs e duras rochas, e los *trabucats* balsos, rompan», *Corbatxo* (*BDLC* XVII, 103).

O bé com a intr.: «No hem escapat --- d'alguns tustorrots, en un bassal --- que, a més [amb un poc més], lo cotxe se'ns en va al Canyet, a *trabucar*, mes no ha vingut el cas a Déu gràcies! ---», B. de Maldà (*Coll. B. V.*, 59).

En història més recent del mot, s'ha produït certa bifurcació dialectal: d'una banda els parlars que, com el mall., el val. i la major part del cat. occid., conserven la distinció entre ò àtona i la u, de l'altra els restants parlars, que les han confoses, com el cat. or., en els quals per consegüent el mot ha estat junyit a la família de *BOCA*, amb el seu derivat *abocar*, present